

КОНСОЛІДУВАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПІЛЬНОТИ В УМОВАХ СУСПІЛЬНИХ ЗМІН

Анотація. У статі наголошується, що успішний розвиток суспільства в часи суспільних трансформацій залежить від здатності суспільних еліт, у т.ч. педагогічної спільноти до соціальної консолідації й об'єднання зусиль із подолання викликів динамічного і нестабільного сьогодення. Визначено поняття «педагогічна спільнота» і «консолідувальний потенціал педагогічної спільноти» та показано відмінності означених ними феноменів порівняно з іншими прошарками суспільної і професійної еліти. Проаналізовано структуру консолідувального потенціалу педагогічної спільноти та показано найбільш уразливі його «вузли». Означено чинники актуалізації і, навпаки, деактуалізації консолідувального потенціалу педагогічної спільноти в умовах доленосних суспільних змін.

Ключові слова: педагогічна спільнота, соціальний капітал спільноти, консолідація, чинники консолідації, консолідувальний потенціал спільноти.

Постановка проблеми та її актуальність. Виклики і трансформації, яких зазнає сучасне українське суспільство в умовах серйозних змін суспільно-політичного і громадянського устрою, посилені інтенсивним його переходом із стану «інформаціонального» у стан «мережевого» (як визначив ці стани М.Кастельс) [6], істотно змінюють сформовані попередніми поколіннями світоглядні схеми й ієрархії, створюють необхідність докорінної перебудови суспільства на всіх рівнях його функціонування – активної перебудови суспільної свідомості, моделей соціальної поведінки, індивідуальних суб'єктивних схем осмислення світу і взаємодії з ним. Так останнім часом стрімко виникають і поширюються якісно нові феномени: нові види соціальних спільнот, засновані на різнопорядкових принципах (віртуальні, мережеві, волонтерські, міграційні, військові), соціальні рухи й комунікації нового типу (само- і взаємодопомога, самокомунікація, соціальна

консолідація), нові цінності, які дедалі активніше витісняють попередні їх форми, тощо. На піку цього з'являються нові суспільні лідери, здатні краще за інших орієнтуватися в нових реаліях, виступати медіаторами суспільних змін і брати на себе відповідальність за результати цих змін, тоді як «старі» еліти (до яких ми відносимо і педагогічну спільноту) виявляються менш адаптивними і мають доводити свою конкурентоздатність за нових умов.

Вимоги суспільства до суспільних еліт, а надто – до педагогічної, в усі часи були і залишаються нині, з одного боку, досить високими і жорстко внормованими (що закріплено у масовій свідомості, громадській думці й відповідних нормативних приписах, що мають силу законів), а з другого – досить суперечливими і складними для осмислення і практичного виконання. Так від педагогічної спільноти – як суспільної еліти – очікується: з одного боку, ініціатива і творчість, а з другого – відповідність освітнім і професійним стандартам; з одного боку, дотримання приписів, а з другого – урахування обставин і ситуацій; з одного боку, високі моральні якості, принциповість і вимогливість, а з другого – лабільність, готовність до поступок в ім'я інтересів більшості, толерантність, емпатія; з одного боку, фізичне і психічне здоров'я, а з другого – згода і здатність мати те й те за досить низького матеріально-економічного статку тощо.

Високі перфекційні стандарти, на які має орієнтуватися педагогічна еліта на всіх рівнях її організації і суспільного включення – управлінці і топ-менеджери на вищих щаблях системи освіти, педагогічні і науково-педагогічні колективи, кожний окремий викладач без поправок на регалії – об'єднують усіх цих суб'єктів освітнього простору в особливу спільноту, принципово відмінну від інших професійних спільнот (політиків, програмістів, медичних працівників, будівельників та ін.), яка має особливі, відмінні від інших ознаки (потреби, інтереси, домагання, мотиви, цінності) і є добре упізнаваною нею самою й іншими суб'єктами соціального життя.

Разом із цим ці стандарти виявляють брак адаптивності педагогів до динамічних інноваційних реалій і породжують стан хронічної інноваційно-

перфекційної напруги, яка, не маючи умов для нормальних виходів, часто трансформується в невдоволення педагогами результатами своєї професійної діяльності і життям загалом, емоційне вигорання, розчарування, втрату смислів і сенсів щодо особистого і професійного зростання та соціальної активності в цілому. А це означає критичне послаблення суспільних функцій педагогічної спільноти та її внесків у навчання і соціалізацію прийдешніх поколінь та інші соціальні процеси, що є руйнівним і болісним для самої педагогічної спільноти і небезпечним для будь-якого суспільства в стані (чи на етапі) трансформування, особливо на тлі нестабільності й кризи. Тому питання щодо посилення соціального капіталу і консолідації педагогічної спільноти нині надзвичайно актуальні і мають як теоретичну, так і прикладну цінність. Адже від цього залежить не тільки якість навчання і виховання прийдешніх поколінь, а й якість життя і національна безпека суспільства.

Мета статті полягає у визначенні консолідувального потенціалу педагогічної спільноти та чинників його активації в умовах суспільних змін.

Дослідження проблеми. Як стверджує українська дослідниця О.А.Донченко в монографії «Педагогічна спільнота: психосоціальний аспект», майбутнє визначається характером, світоглядом і системою цінностей молоді, яка вступає в доросле життя, а основи цього закладаються в освітньому просторі, де головним агентом впливу є педагогічна спільнота. Педагогічна спільнота, за О.А.Донченко, – належно організована в напрямі навчального процесу структура, яка, попри бурхливу суспільно-політичну динаміку, соціально-економічні проблеми, інформаційний і ціннісний хаос та ідеологічну експансію, щодня долаючи безліч проблем і труднощів, виконує свою суспільну місію – навчає, виховує й соціалізує дітей і молодь (щонайменше так добре, як вона на це здатна) [8].

Та якість реалізації важливих функцій педагогічної спільноти викликає чимало сумнівів. Ієрархічна і традиційно інертна система освіти і педагогічна спільнота (як головний суб'єкт цієї системи), активно декларуючи орієнтацію на нужди сьогодення і курс на інноваційність, не виробили власної,

відповідної новим реаліям системи цінностей, яка задовольняла б інтереси і потреби сучасного постмодерного, «мережевого» суспільства, а також дітей і молодь, які в ньому зростають. Педагоги істотно втратили авторитет (нинішній їх авторитет виключно номінальний) і силу впливу, їх соціальний капітал і консолідувальний потенціал істотно послаблені, вони не мають голосу в сучасному суспільстві тож і не беруться за суспільні проблеми.

Такий стан є надзвичайно травмівним для педагогічної спільноти, чий авторитет і соціальний капітал (феномен, описаний у працях П. Бурдьє, М. Кастельса, Дж. Коулмена та інших як здатність людських спільностей створювати ресурсні зв'язки і форми співпраці з реалізації суспільно значимих функцій) завжди були чи не найпотужнішими порівняно з іншими суб'єктами суспільного буття, тим більше що пам'ять про це і ностальгія втрати є нині досить сильними. В умовах незадоволення природних для педагогів «колективістських» потреб у силі й «прозорості» соціальних норм, цінностей, ідеологій, у значимих контактах, в успільненні й об'єднанні з подібними до себе, в обміні професійним досвідом тощо (а брак цього є ознакою інформаціональних, мережевих суспільств) педагоги почуваються фрустрованими, відторгненими, безпорадними, самотніми. Більшість із них розуміє, що інформація вже не є суспільним благом, що знання в часи інформаційного посткапіталізму набувають нових, не опанованих ними форм, а ринок дешевої робочої сили стрімко розширюється.

Усе це спрямовує педагогічну спільноту на шлях інволюційного розвитку, істотно послаблює її консолідувальні ресурси і мотивацію, породжує масові депресивні настрої, активує «зграйну» поведінку, за якої суб'єктність, творчість, ініціатива згортаються, а на перший план виступає сила впливу соціальної «зграї» (сила вожака, лідера, рангової ієрархії, соціальних статусів, нової валюти посткапіталізму тощо), яка формує нові правила й приписи та санкції за їх порушення. Норми і закономірності «зграйного» існування майже однакові на Заході і Сході, в Європі й Азії. Ознаки зграї можна спостерігати в будь-якій компанії (дитячій, підлітковій,

молодіжній, дорослій), у будь-якому колективі та в будь-якій сфері ділового життя і дозвілля людей, у педагогічному колективі школи, на кафедрі вузу, в учнівській і студентській групі, в спортивній команді, в групі волонтерів, у партійному осередку і недержавній організації тощо. І врятуватися від тиску «зграї», як стверджує І.В.Бестужев-Лада, можна лише в міцній сім'ї чи в Божому храмі [2], або, додамо, в світі віртуальних ілюзій.

Більшість дослідників соціальних спільнот зазвичай уникають їх кількісних визначень, крім хіба що таких, як «велике утворення» чи «соціальна (етнокультурна, національна, професійна і т.д. меншина», та говорять про такі їх типи, як: 1) стихійні, випадкові, відносно нестійкі, з невизначеною кількістю (аудиторія, публіка, натовп); 2) відносно великі, що склалися в ході історичного розвитку і посідають певне місце в системі суспільних відносин, тобто – не випадкові, стійкі і такі, що здатні самовідтворюватися в історичному, та соціокультурному часі, «крізь покоління» (соціальні класи, нації й етноси, професійні групи тощо) [1; 4]. Перші створюють необхідні ситуаційні контексти, а другі – гарантують «крізьпоколінне» відтворення суспільних практик і є гарантією самовідтворення й самовідновлення суспільства, його структур, ідей, духу.

Отже, кількісний вимір не є невід'ємною й чітко означеною ознакою спільноти. В оцінці «своєї», «референтної» чи «чужої» спільноти важить не так її об'єктивна кількість, як суб'єктивна оцінка цієї кількості – і її членами (їх відчуття належності до великої чи малої спільноти), і її «сторонніми спостерігачами» (їх відчуття «розміру» і «сили» потенційного партнера чи опонента). Значно важливішими є якісні виміри спільноти. У зв'язку з цим російський дослідник Б.А.Грушин розглядав психологічні характеристики соціальних спільнот, а насамперед – психологічні ознаки свідомості їх членів та психологічний зміст стосунків між ними [5]. На думку Б.А.Грушина, важливими спільнототворювальними ознаками (які зафіксовані в свідомості членів спільноти) є відчуття причетності, готовність до активних дій з реалізації спільної діяльності та протидій, коли цього потребує більшість. В

умовах буденності ці ознаки зазвичай приховані, та в умовах суспільних змін і високої соціальної динаміки вони неодмінно активуються (якщо спільнота не перебуває в стані фрустрації, аномії, депресії і повного знесилення, тобто «ще жива» й ідентифікується іншими суб'єктами соціальної взаємодії) [5].

Педагогічна спільнота, як будь-які інші соціальні спільноти, має належні спільнототворювальні ознаки (ідентифікаційні, мотиваційні, когнітивні, поведінкові), які не тільки дають підстави визначати її як спільноту, а й репрезентують і дають змоги означити консолідувальний її потенціал, тобто все те, що робить її життєздатною, тобто спроможною існувати в цій якості. Як зазначає В.О.Васютинський, спільнота (у т.ч. педагогічна) складається з множини соціальних груп різного рівня організації, однак вона не є простим їх об'єднанням. Між нею і цими групами, як і між групами всередині спільноти, відсутні непроникні бар'єри й існують важливі системні, в т.ч. соціальні й психологічні зв'язки [4]. Соціальні групи (наукові, навчальні, професійні, практикоспрямовані, топ-команди, професорсько-викладацький і управлінський склад тощо) – з характерними соціально-психологічними процесами всередині них, що входять до складу спільноти, існують відносно автономно (в різних площинах), але в єдиному соціокультурному просторі [4]. На перший погляд їхнє функціонування мало пов'язане з функціонуванням спільноти. Однак, це хибне враження. Як відомо з теорії систем, загальний порядок народжується з локальних порядків, і, на думку, О.А.Донченко, педагогічна спільнота чи не найбільше потребує увідповіднення й інтеграції «локальних порядків» [8].

Якісною ознакою педагогічної спільноти, яка виокремлює її серед інших професійних спільнот, є усвідомлення нею своєї місійності, свого посередництва в справі всезагальної суспільної користі. Жодна інша професійна спільність не має такого сильного переконання у власній місійності і такого міцного ореолу місійності навколо себе. І це є сильним консолідувальним чинником, що гуртує педагогічну спільноту, робить її впізнаваною і міцною з погляду інших соціальних спільностей, дає сенс і

підстави почуватися належним до неї, ідентифікуватися з нею, поділяти її в т.ч. і бутафорні (квазі-цінності) навіть попри те, що нині більшість її членів не мають від неї очікуваних соціальних зисків (як це належить), а її місійність скоріше формальна і «тримається» переважно на пам'яті про неї. Проте наразі у педагогічній спільноті немає гідного конкурента у царині навчання, виховання й соціалізації прийдешніх поколінь, і допоки такий конкурент не з'явиться, її статус у суспільстві залишатиметься відносно стабільним і престижним, і це гарантує поповнення її лав новими членами.

Педагогічна спільнота – як будь-яка інша професійна спільнота – належить до так званих спільнот ідентифікаційного рівня. Для членів цих спільнот суб'єктивно значущими є не тільки міжособистісний і соціальний обмін з собі подібними, а й відчуття належності до спільноти, свого членства в ній. Педагоги більше, ніж представники інших професійних спільнот, потребують ідентифікації з чинною системою колективних, суспільних цінностей, а урегульована спільнотою поведінка фактично є для них способом життя. Таке самовизначення через норми і правила спільноти цілком задовольняє педагогів, професія яких «зчитується» з їхнього обличчя вже при першому знайомстві. У рамках «здорової» педагогічної спільноти якнайкраще задовольняються соціальні потреби педагогів (у повазі, визнанні, афіліації, розвитку й саморозвитку тощо). Спільнота є «школою життя» для її членів: перебування в ній вчить людину реагувати на інших і на себе саму від імені спільноти, опановувати її «дух» і «дух» своєї культури (Дж. Мід) [7]. І маємо погодитися, що педагогічна спільнота – не найгірша «школа життя».

Усю множину спільнототворювальних чинників та показників консолідації спільноти можна поділяти на дві базові групи: 1) формальні, або організаційні (в т.ч. задекларовані в нормативних документах): внутрішнє структурування, внутрішні зв'язки спільноти, взаємодія, обіг знань та інформації, корпоративний світогляд, зв'язки з громадськістю, визнання іншими спільнотами; розподіл повноважень у спільноті: статуси і ролі, спрямованість надання (набуття) повноважень, способи презентації інтересів

спільноти, приймання рішень тощо; 2) неформальні, власне, соціально-психологічні: відчуття єдності зі спільнотою; переживання причетності до неї; перебування під її впливом; позитивна оцінка перспектив її розвитку; усвідомлення винятковості своєї спільноти, виконання важливої місії тощо.

Формальні показники становлять дійсний і досить потужний консолідувальний ресурс педагогічної спільноти, забезпечують так звану формальну ієрархічну консолідацію. За формальними показниками педагогічна спільнота навіть виглядає як розвинутий колективний суб'єкт соціального життя (яким власне і має бути «здорова» педагогічна спільнота). Цей висновок ґрунтується на ознаках колективного суб'єкта, запропонованих А.В. Брушлинським. Цими ознаками є: 1) спільна діяльність; 2) взаємопов'язаність і взаємозалежність індивідів, переживання спільності, єдності, психологічної близькості; 3) рефлексія і саморефлексія; 4) сформований образ Ми [3]. Усі ці ознаки зазвичай декларуються педагогічної спільноти як поціновувані нею та притаманні їй. Проте суб'єктність визначається не так самими цими чинниками, як їх реальним змістом, за яким часто стоять ідеї, декларації, проекти, наміри, квазі-змісти, які не мають нічого спільного з реальним станом справ. І є чимало підстав говорити не так про суб'єктність педагогічної спільноти, як про її втрату, а те, що виглядає як суб'єктність, часто є її квазі-замінником. Отже, значно проблемнішою є друга група чинників, означених як соціально-психологічні. Педагогічна спільнота надзвичайно уразлива на вплив цих чинників, у т.ч. деструктивних, що часто приховані за формами і форматами інформаційних технологій. І хоч кілька десятиліть тому ситуація виглядала значно оптимістичнішою, ці проблеми завжди поставали в педагогічних і освітніх середовищах. Не випадково ідеї колективізму, групової єдності, згуртування, спільної дії тощо віддавна приваблювали видатних учених і педагогів, зокрема Й.Песталоцці, П.П.Каптерева, М.І.Пирогова, К.Д.Ушинського, В.В.Сухомлинського, А.С.Макаренка й інших, а також сучасних дослідників у сфері соціальної і педагогічної психології, які вважають, що «здоровий»

педагогічний колектив – це «єдиний організм», і в пошуках способів досягнення цієї єдності досліджували процеси організації спільної діяльності й ухвалення спільних рішень у педагогічних колективах та ідентифікації з професією педагога, а також феномени довіри, взаємодопомоги, керівництва, лідерства, орієнтації на спільний успіх, спільні цілі, інтереси й цінності тощо.

Саме соціально-психологічні чинники, зокрема, такі, як соціально-економічна нерівність і соціальна незахищеність (у т.ч. суб'єктивне відчуття цього), втрата позитивної ідентифікації зі спільнотою, демотивація участі і діяльності і т. ін.) можуть спричинити деконсолідувальні процеси всередині спільноти та істотно або й критично послабити її як системну цілісність.

Як стверджує Д.Б. Сандаков [9], істотно послабити чи й зруйнувати навіть найпотужнішу систему освіти, зокрема, систему вищої освіти, можна через деморалізацію педагогічної спільноти – як головного актора цієї системи. Деморалізація, на його думку, може бути реалізована в сім кроків.

Перший крок – демотивація педагогів, перетворення їх з активних, творчих і самовмотивованих особистостей (а саме такою є більшість викладачів, які роблять свою справу не «за зарплату», а тому, що вважають її важливою і потрібною) – на принижених, розчарованих і ображених на систему, якій вони служать. Цьому сприяє зарплата викладачів, у т.ч. доцентів і професорів, прирівняна до зарплати касирів і прибиральниць супермаркетів, дефіцит найнеобхіднішого для виконання професійних обов'язків (підручників, комп'ютерів, принтерів і порошку для них, паперу для ділового виробництва і туалету тощо. Усе це породжує в людей стан афекту, ображає їх гідність, загострює відчуття несправедливості, внаслідок чого вони не можуть повною мірою служити системі, яка їх так принижує.

Другий крок – зниження авторитету педагогів, виставлення їх в очах суспільства і студентів як низькостатусних, як обслуги для своїх «роботодавців» (старших за ієрархією і студентів). Відтак педагоги втрачають взірцевість, а студенти ставляться до них як до диваків або ж вважають їх лохами і лузерами. Викладачам накидається тягар

студентоцентрованого навчання при відсутності прав на контроль і вимоги до студентів. За таких умов втрачає сенс і ефективність як обмін знаннями, так і процес відтворення педагогічної еліти в найближче десятиліття.

Третій крок – бюрократизація навчального процесу – посилює авторитет бюрократів і виключає ініціативу і «непотрібні» ідеї педагогів (в т.ч. інноваційні, протестні і т.ін.). Педагоги ставляться в умови постійної зайнятості, в т.ч. непотрібною роботою, яку ще й слід виконувати в стислі терміни. Це звіти за формами, які змінюються щорічно або й по кілька разів упродовж року, участь у нарадах, зборах, семінарах, ІКТ-сесіях тощо. А застосовувана «технологія авральності» виключає творчий підхід і якісне виконання поставлених задач та будь-яку самореалізацію, створює хронічний брак часу, а в особливо відповідальних – стан перевтоми і хронічної напруги.

Четвертий крок – лібералізація навчального процесу, або перенесення акценту з процесу і якості навчання на студента як найвищу цінність. Ця небезпечна стратегія дається під «гуманістичними приправками», а тому небезпека не одразу розпізнається. Та в результаті лібералізації (а це – вільне відвідування лекцій, вибір навчальних предметів і викладачів, можливість необмежено перездавати екзамени і заліки, невідрахування за неуспішність і вже згадуване студентоцентроване навчання) студенти звикають до безконтрольності, невимогливості викладачів, швидких і легких результатів і витрачають час не на навчання, а на участь у розважальних заходах (квестах, капустниках, КВН, конкурсах краси і т.п.). Тож якість їх знань знижується, і це вже стало проблемою вітчизняної вищої освіти, про яку попереджали педагогічні психологи: ліберальне навчання неефективне і неякісне.

П'ятий крок – руйнування інтелектуальної атмосфери у вузі. Це починається з того, що замість академічних дисциплін, лекцій і семінарів головна увага приділяється створенню «освітнього середовища», «поля розуму» і т. ін., де начебто самі собою народжуються ідеї. Але не це головне. Руйнування інтелектуальної атмосфери у вузах відбувається через легке потрапляння туди невмотивованих, не готових і не здатних до навчання осіб,

а цьому сприяють безособовий (без фейс-контролю) прийом до вузів, збільшення числа «контрактників», зростання навантаження викладачам, що знеособлює навчальний процес і перетворює його на механічний конвеєр.

Шостий крок –призначення на керівні посади в системі освіти осіб, які їм не відповідають: тих, що не користуються авторитетом і повагою серед колег; не «мислителів», а «ділових»; сірих і безініціативних, конформних; амбіційних, показово активних; жадібних, боязких, ідеально керованих.

Сьомий, наскрізний, крок – створення непрозорої атмосфери показухи і маскування. Для цього всі процеси в освітньому просторі супроводжуються інформаційним шумом (про модернізацію, інновації, болонізацію і т.ін.) та акцентуванням другорядних питань, а успіхи окремих людей видаються за успіхи системи. Реформи, які постійно ініціюються «зверху», відволікають увагу спільноти від головного та утилізують енергію протестної її частини, спрямовуючи її на боротьбу проти не важливих і другорядних нововведень.

Висновки:

1. Педагогічна спільнота – це специфічна, досить численна і чітко виражена серед інших учасників суспільного життя номінально-реальна соціальна структура, яка має низку формальних і неформальних властивостей, що уможливають виконання нею місії з самовідтворення й розвитку суспільства, а насамперед – навчання, виховання і соціалізацію прийдешніх поколінь. І навіть при загальному послабленні соціального капіталу й консолідувального потенціалу, що спричинене докорінними суспільними змінами, педагогічна спільнота залишається єдино здатною у виконанні своєї місії, а тому статусною і привабливою для нових членів.

2. Консолідувальний потенціал педагогічної спільноти утворюють формальні, організаційно-впорядкувальні (документально задекларовані, перспективні) і неформальні (дескриптивні, соціально-психологічні) норми і приписи, а також готовність і здатність членів спільноти цим приписам підпорядковуватися.

3. Формальна модель консолідації педагогічної спільноти є досить надійною і майже бездоганно працює в умовах буденного повсякдення. Важливу роль в реалізації цієї моделі відіграє держава, яка гарантує (чи лише задекларує) умови, шляхи і засоби збереження авторитету педагогічної спільноти і ореолу місійності навколо неї, визначає її статус у суспільстві, смисл її існування і навіть її долю.

4. В умовах критичних і доленосних суспільних змін соціальний капітал і консолідувальний потенціал педагогічної спільноти – особливо в неформальному її вимірі – критично послаблюються. Найбільш уразливими ланками є такі соціально-психологічні феномени, як позитивна ідентичність із спільнотою, відчуття причетності до неї; мотивація діяльності на її користь та участі в її розвитку і долі; почуття власної гідності, пов'язане з причетністю до спільноти, осмислення власних перспектив та усвідомлення можливостей власного розвитку і саморозвитку в її складі.

Список використаної літератури

1. Андреева Г.М. Социальная психология. Учебник для высших учебных заведений / Г. М. Андреева. – 5-е изд., испр. и доп. – М.: Аспект Пресс, 2007. – 363 с.
2. Бестужев-Лада И.В. Свожу счеты с жизнью. Записки футуролога о прошедшем и приходящем. – М.: Алгоритм, 2004. – 1152 с.
3. Брушлинский А.В. Проблема субъекта в психологической науке // Психологический журнал. – 1991. – Т. 12. – № 6 – С. 3-11.
4. Васютинський В. О. Психологічні виміри спільноти: монографія / В.О.Васютинський. – К.: Золоті ворота, 2010. – 120 с.
5. Грушин Б. А. Массовое сознание. – М.: Политиздат, 1987. – 369 с.
6. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / Пер. с англ. – М.: ГУ ВШЭ, 2000. – 608 с.
7. Мід Дж. Г. Дух, самість і суспільство. З точки зору соціального біхевіориста / Пер. з англ. – К.: Укр. центр духовн. культури, 2000. – 416 с.
8. Педагогічна спільнота: психосоціальний аспект. Колективна монографія / За ред. О.А. Донченко. – К.: Педагогічна думка, 2007. – 192 с.
9. Сандаков Д.Б. Как развалить систему образования: диверсионная программа : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://expert.ru/forum/discussion/31406/>

О.В. Петрунко. Консолидационный потенциал педагогического сообщества в условиях общественных изменений

Аннотация. В статье акцентировано, что успешное развитие общества в условиях судьбоносных трансформаций определяется способностью элит, в т.ч. педагогического сообщества, к социальной консолидации и объединению усилий по преодолению вызовов динамичного и нестабильного порядка дня. Определены понятия «педагогическое сообщество» и «консолидационный потенциал педагогического сообщества» и показаны отличия обозначенных этими понятиями феноменов в сравнении с другими слоями общественной и профессиональной элиты. Проанализирована структура консолидационного потенциала педагогического сообщества и показаны наиболее уязвимые его «узлы». Обозначены факторы актуализации и деактуализации потенциала педагогического сообщества в условиях важных общественных изменений.

Ключевые слова: педагогическое сообщество, социальный капитал сообщества, консолидация, консолидационный потенциал сообщества.

O.V. Petrunko. Consolidation potential of pedagogical community in social transformation realities.

Abstract. The article notes that in the period of social transformation, the success of a society depends on the ability of social elites, including the ability of the educational community to the social cohesion and the joint efforts to overcome the problems of a dynamic and unstable today. The article reveals the concepts of "educational community" and "consolidated potential of educational community" and shows the differences these phenomena compared to other layers of social and professional elite. The article analyzes the structure of consolidated potential of educational community and its most vulnerable "nodes". The article designated factors of actualization and, conversely, factors of deactualization of consolidated potential of educational community in the fateful conditions of social change.

Keywords: pedagogical community, social capital of community, consolidation, consolidation factors, consolidation potential of community.